

THE REPRESENTATION OF THE "NON-LIEUX" IN THE AUTOBIOGRAPHICAL FICTION OF PAUL GOMA

Veronica Nanu, PhD Student, "Alec Russo" University of Băți, Moldova

Abstract: The communication which the title is: The representation of non-place in Paul Goma's autobiographical fiction, aims to highlight the drama of matrix place loss (reflected in the five autobiographical novels of Paul Goma: Din Calidor, Arta refugii, Astra, Sabina, Roman Intim), emphasizing the perspective of recreation and representation of new places as mental-emotional picture of search and retrieval of matrix place.

This paper will delineate the area of research, pointing precisely the sphere of interest of the study, fixing the initial semantic inventory of the notion of place („așezare”, „meleag”, „placenta”, „casa copilului”) relative to the non -place: the denial of place, the absence of place (space, according to Marc Augé, "undefined either as identity or relational, or historical, an invariant of the human condition" (Augé 1992: 77), following the appearance of both theoretical and historical concepts, as specific reality of the Romanian literature of exile.

Researching the phenomenon of exile, which in its turn shapes the cultural consensus will put in the foreground: claiming the state of happiness by identifying the place and will highlight the problem's non-place, made famous two decades ago by the anthropologist Marc Augé treaty in Non -places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity, where the non-place ("non-lieux") is "impassable place of meaning, history, organic creativity, where people relate in an uniform and mechanical with the others" (ibidem: 78).

Breaking the heavenly space, represented by the image of Mana (Din Calidor. O copilărie basarabească, 1987), continuous run (Arta refugii, 1990), which will culminate in the soul destruction of Goma's character, caused the parents' arrest and burning of Astra library from Sibiu (Astra, 1992), and the need of leaving the adolescent years (Sabina, 1991), transforms the matrix of non-place in the sense to which circumscribes nostalgic experience of authentic place.

Keywords: place, non-place, exile, identity;

Interpretarea noțiunilor de loc și non-loc caută să evidențieze drama pierderii locului original, care în textura fenomenului exilului literar românesc se juxtapune cu perspectiva de recreare a unor noi locuri. Utilizarea intenționată a antitezei loc / non-loc vine să sublinieze raportul de opoziție cu valențele semantice ale elementului utilizat secund, unde „non”-devine marcă a negării locului, a absenței lui totale.

Necunoașterea de către exilat a imaginii lumii ca paradis, se transfigurează în indispensabila căutare și speranța găsirii tabloului utopic. Verva cu care se realizează dorința de refacere a locuinței vorbește despre conștiința plecării, conștiința singurătății și a fugii, „re-fugii”(în termenii lui Paul Goma), a revelării unui nou sens al existențialității, cel al descoperirii lumii. Exilatul, în lipsa de cunoaștere, fiind exilat de lume și de sine, devine desensibilizat în fața imaginii paradisului pierdut, revendicând singura oportunitate de recreare a valențelor acesteia, construind o lumea nouă, un loc nou, un non-loc, prin creație, artă. „Cel mai brutal racord la realitate”, menționează Nicoleta Sălcudeanu, devine literatura exilului, ca „exprimare aflată în cea mai intimă proximitate cu existențialul” (Sălcudeanu 2003: 129). Dat fiind faptul că motivul dezrădăcinării, al rătăcirii și problema ospitalității, a locuirii, a străinului provin din experiență individuală - una de natură subiectivă ca imagine a unui expatriat - descoperirea unei lumi noi, ori de câte ori individul se află în drumul său spre un acolo, este generată de anamneză. Prin urmare, exilatul locuiește o lume reprezentată,

relativă, elaborată prin marea lui „facere”, sau mai exact „refacere”, care ar nivela sentimentul înstrăinării acestuia. Acest „re-creator” al lumii pierdute conștientizează existența rupturii dintre propria identitate - ca oglindă perfectă a locului matricial - și lumea - ca realitate sociologică, geografică, istorică, situându-se adesea în afara ei. Singura recuperare a acestei rupturi devine posibilitatea de a descoperi un loc prielnic, o transfigurare în și prin limba maternă, care mai păstrează senzația de căldură a lichidului amniotic din uterul matern.

În lucrarea de față se va insista asupra regăsirii ipostazei de etalon al literaturii române a exilului. Pentru Paul Goma exilul devine echivalent cu destinul. Schimbarea locului geografic, nu-l privează pe scriitor de capacitatea de reprezentare, care datorită memoriei devine „singura mângâiere, înainte de plecare încolo, dincolo, unde nu-i nici durere, nici încremenire” (Goma 1990: 9). Memoria, menționează Ligia Pamfile, „devine o înstrăinare, nu falsă, dar tot înstrăinare, o distanțare de la realitatea imediată, un filtru, [...] care, pentru Goma presupune o întoarcere de la un mod de viață, de la o religie, la altceva” (Pamfile 2005: 55), la căutarea locului său matricial, devenit edenic odată cu nașterea sa: „Pe mine mama nu m-a trimis în lume: m-a adus pe lume; nu m-a expulzat, m-a condus, de mână” (Goma 1990: 6). Într-adevăr, menționează Marta Petreu, „literatura lui Goma se hrănește din anamneză - fie aceasta memoria proprie, fie cea a subiecților și autorilor unor atroce evenimente și experimente istorice” (Petreu 1991: 15). Rememorarea face posibilă recrearea locului matricial și personalizarea non-locului, unde rătăcirea se face echivalentă cu ispășirea.

Grație ineditului scriiturii sale, plecând de la fuziunea perfectă între autobiografie și ficțiune, Paul Goma revendică imaginea spațiului paradisiac, reprezentat de imaginea satului din Mana, (*Din Calidor. O copilărie basarabeană*, 1987), permanenta fugă (*Arta refugii*, 1990), care va culmina cu distrugerea sufletească a personajului lui Goma, cauzată de arestarea părinților și „epurarea” bibliotecii *Astra* din Sibiu (*Astra*, 1992), precum și necesitatea părăsirii anilor adolescenței (*Sabina*, 1991), transformând matricea locului în sentimentul non-locului.

Conștiința eului narator merge spre identificarea locului personalizat, restabilind imaginea intactă a casei din Mana: „I-am spus galerie [...] casa avea ce avea: pridvor, prispă, cerdac, verandă, însă nu i se spunea: prispă, nici pridvor [...] Casa noastră din Mana, avea (domnilor) Calidor” (Goma 1990: 3) revenirea, însă, la el niciodată nu se face în mod direct, reprezentările devenind nu doar o simplă copie a realității anterioare: „Ceea ce se lasă, așa cum am lăsat eu Mana mea, [...] nu se mai poate regăsi în re-alitate. Ci doar în re-realitate” (ibidem: 211), ci o imagine reconstituită din memorări, vise, defulări ale stărilor de spirit, descoperind în fine, lipsa totală a acestuia, și crearea non-locului (negarea locului): „am început să construiesc, să mi-o fac eu, cu mâinile mele. Casa. Casa mea. Pornire firească la cineva, care n-a avut vreodată casă, deci nici o acasă, de altfel, nici țară” (ibidem: 16). Marc Augé, menționează că identificarea și interpretarea non-locurilor este determinată de excesul de timp, spațiu și individualitate, care, respectiv, se caracterizează prin accelerarea excesivă a timpului, restricția spațiului și o mare individualizare a referinței. Modificarea receptării timpului la Goma, se realizează prin utilizarea tehnicilor analitice regresive: „încep re-trăgându-mă de dincolo [...]”, de unde „[...]demult și de tot am ieșit, iar calidorul în care mă mereu întorc, se află nu doar cu un metru și jumătate mai sus decât pământul curții” (ibidem: 18).

În studiul antropologic al lui Marc Augé identificăm ideea că non-locul corespunde cu plăsmuirea spațiilor compensative ca rezultat al regândirii și recreării locului. În ficțiunea autobiografică *Din Calidor*, aceste spații se vor, grație eului narator, să se facă identitare, vorbim despre imaginea gării, trenului, vagonului: „E-he, trenul [...] el este [...] ceva cu totul altceva, decât totul și în primul rând! trenul [...] este miros [...] mirosul cela numai al lui” (ibidem: 260), a poienei: „poiana e un fel de acasă, cuvertura un fel de covor [...] stau culcat pe cuvertură, aici în poiană” (idem).

Alexandru Laszlo, traduce această producere individuală a sensului condiției lui Goma ca „exilul din exil” (Laszlo 2003: 22), fiind considerat un „în plus”, un „fărdețarat”: „care îmi tot amenajasem, îmi meșterisem, ca tot fărdețaratul- o țară, și a mea- ba numai a mea- nu de alta, dar aveam nevoie de un teren de casă” (Goma 1990: 16), demascând acel „în afară”, care se va reflecta ca o defulare prin scriere: „fac cu mâinurile mele o casă din cuvinte” (ibidem: 18) - unica posibilitate de reconstituire psihologică a locului originar, care, în lipsa spațiului geografic matern, dar și al celui sentimental, devine și ea o problemă: „tot ce explicasem, desenasem... era dintr-un roman [...], învălătucesc cuvintele în jurul calidorului [...], învărtind aluatul în jurul unei găuri” (idem). Imaginea acestui „în afară” se valorifică grație transfigurării sinelui eului narator, omniscient, în calidorul din Mana, căci „Totul îmi pleacă de acolo și de atunci, toate mi se întorc după lungi ocoluri perfect rotunde, după definitive dusuri, atunci și acolo” (ibidem: 3).

Eul narator al lui Paul Goma, este conștient de transfigurarea locului în non-loc, reflectând două modalități de abordare: antropologică - descrierea spațiului propriu zis, ca loc fizic populat, și mental-sentimental - revelând inaccesibilitatea la un nume: „ce-i cu numele ăsta că nu-i de-al nostru românesc!” (ibidem: 189), la biserică, ultimul recurs, adăpost: „pe când Basarabeanu, săracul, în ce limbă bisericească să caute, [...] începuse câteva biserici să slujească în „limba poporului” [...] dar dacă Rușii au interzis localnicilor limba maternă în școală, cum să îngăduie în biserică” (ibidem: 62), la lecturi în limba maternă: „tot ce-i tipărit cu litere românești e otravă, Reacțiune! Literele voastre românești sînt dușmănoase” (ibidem: 55), anunțând pierderea spațiului, limbii, cărților - ca referințe ale locului, urmărind să găsească mereu identitate cu Mana: „Mai odihnitor și mai odihnitor ar fi la noi la Mana cu lampa aprinsă” (ibidem: 269). În acest sens, adăpostul perfect devine locul de întoarcere „[...] în Calidor, acel vestibul deschis, spre ambe părți, acel afară proxim și nu definitiv, acel loc, la aer și lumină și umbră și căldură înlăuntrică, oricînd pot face pasul înapoi la adăpost” (ibidem:4).

Necesitatea revendicării locului matricial este atât de puternică la Goma, încât personajul său nu se conformează cu statutul de deșrădăcinat, lipsit de loc: „Nu-mi place refugiat, nu vreau refugiat [...] Eu vreau acasă, la noi la Mana” (ibidem: 269).

Condiția de străin în țara sa proprie se conturează și în romanul *Arta refugii*: „[...] ce-am ajuns, ce-am ajuns, străin în propria țară” (Goma 1991: 35). Modalitatea de concepere și reprezentare a locului matricial se realizează de către un personaj care, anunțând efectiv mutarea, plecarea din Basarabia, descoperă un nou loc (non-loc), diferit de fiecare dată de cel originar: „E bine aici, în Ardeal, la Gusu [...], nu-i chiar ca la Mana noastră, dar merge” (Goma 1991: 70). Protagonistul lui Paul Goma narează din perspectiva copilului, ilustrând atât imaginea locului, trecută prin filiera personală, cât și a familiei sau a cercului său restrâns de cunoștințe, deschizând dintru început panorama locului ca matrice: „refuga la loc, la noi,

la Mana” (ibidem: 35), unde pentru prima dată se actualizează dorința de căutare și de „re-întoarcere”, vorbind în termenii lui Goma, la locul originar.

În vederea redescoperii și, nu în ultimul rând, a valorificării locului, naratorul romanului utilizează preponderent antiteza, ca procedeu, urmărind mereu să găsească identitatea cu Mana.

În acest context, Moș Veniamin din Gusu „nu seamănă deloc cu Moș Iacob al meu de la Mana” (ibidem: 43). Antiteza se realizează pe câteva paliere: descrierea spațiului propriu-zis, urmărirea locului ca spațiu al sacralității, relevarea portului ca imagine a conservării tradiției, pregătirea și gustul bucatelor, dar și, nu în ultimul rând, redescoperirea limbajului ca mijloc de „recontemplare” a imaginii locului natal.

Descrierea spațiului fizic se deschide cu imaginea locului, atât de cunoscut: „praf uscat și balegi moi, piftoase” (ibidem: 35), reflectând tabloul din Mana, contemplat simplu, dar genial în orice ipostază, fie că e vorba despre relief: „La noi relieful nu era atât de fărâmițat, ca la ei” (ibidem: 83), or despre casă: „deși zidite din cărămidă și acoperite cu țiglă, casele Ardelenilor sunt tare friguroase [...] e-hei, casele noastre din Basarabia: temelia de piatră, zidurile din cochileți, acoperișul din stuh - dar ce răcoare răcoroasă, vara; dar ce căldură sfântă iarna” (ibidem: 124), care ajunge la apogeul său în reprezentarea nostalgică a imaginii sobei: „sobele noastre din Basarabia: din cărămidă, masive, sănătoase; uneori ca zid despărțitor, încălzind două odăi - cel puțin; la noi, la Mana, casa-ntreagă” (idem) - ca simbol al căldurii și liniștii sufletești.

Un alt palier prin intermediul căruia putem concepe existența și acceptarea non-locului ca imagine a locului matricial relevat în *Arta refugii* este conservarea limbii: „că e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim” (ibidem: 35). Naratorul insistă și în această instanță asupra utilizării antitezei: „Oamenii de-aici din Gusu, nu-i spun bucătărie, îi spun boacăză- fii atentă cum pronunță: bôcăză (ibidem: 42), „[...] ciudat mai vorbesc ardelenii, îi zic popii și domn și părinte - la noi, în Basarabia, i se zice scurt : „Părinte”, iar în discuție, „Sfinția ta”, în nici un caz : domn” (ibidem: 53).

Conservarea imaginii locului se realizează grație reprezentării tradiției de preparare a bucatelor: „[...] m-a întrebat dacă mama făcea malavancă [...] știam nu numai cum se mănâncă, dar și cum se face” (ibidem: 195). Revendicarea matricei se realizează prin același procedeu literar: „noi bem ceai de izmă, nu cafei din coajă de pâine, și îi facem praf pe ardeleni, nu numai cu cositul, ci și cu gătitul [...], bucătăria noastră, e-hei, nu-i bucătăria lor!” (ibidem: 75).

Personajul lui Goma sesizează foarte bine transformarea locului în non-loc, cauzat de motivul mutării, care în roman devine un refren. Excesul - concept introdus de Marc Augé pentru a elucida noțiunea de non-loc, devine atestat nu numai la conceperea spațiului, dar și la conceperea timpului, care, cauzat de această fugă, „mers în galop” pe teritoriul Ardealului, județului Târnova și Sighișoara, se îngustează destul de simțitor. Conștientizarea existenței non-locului este sesizată la modul dramatic de personajul lui Goma: „[...] parcă am șezut nu ca la noi în Basarabia și la Mana mea cea dragă, ci ca la ei în Ardeal și în casa lor sășească” (ibidem: 173), „[...] așezați n-o să fim decât la Mana noastră - când o fi să fie” (ibidem: 86).

Personajul lui Paul Goma realizează un act de protecție al spațiului său intim: „vreau să stau la casa mea [...], chiar dacă dorm pe jos și mănânc din poală, să știu că dacă încui ușa mea cu cheia mea, nu-mi intră nimeni” (ibidem: 160).

Romanul *Astra* vine să justifice, conștiința eului narator / al personajului de existența unui spațiu personalizat: „Aș fi citit cu dragă inimă acasă, în casă, la casa mea [...] în curte la Mana” (Goma 1992: 29), revendicând imaginea locului său de naștere, vehiculată în *Din Calidor*, și profilată apoi în *Arta refugii*, unde existența se dobândește numai prin scris, iar locul nu există decât în carte și limba acesteia, dând naștere unei stări de fericire:

Pentru mine, *Astra* a devenit și altceva decât locul unde se citesc (citesc eu) romane; sala de lectură, nu e doar o sală în care se face lectură, iar romanul pe care tocmai îl citesc nu e doar acest roman pe care-l citesc - dacă e să o iau de dimineață, atunci roman, este hotărâre de a mă duce la *Astra*, nu la liceu [...] sala de lectură: ea însăși roman; așa simt eu, nu doar prin locul ocupat de mine, printre atâtea alte personaje, ci prin toate personajele cititoare [...] căci *Astra* nu e numai un loc, un moment, ci o stare; de fericire (Goma 1992: 114, 117).

Pentru eul gomian perfecțiunea este încarnată în imaginea locului edenic, unde poate fi fericit, iar dorința de a evada în realitate se transfigurează în acte de regresie. Imaginea bibliotecii *Astra* devine un adăpost, unicul loc securizat al acestui „în – plus”: „Astrenii [...] nu au experiența asta a mea, de în-plus” (ibidem: 7), iar cartea, lectura și limba ei se face identică cu o revenire la origini. Statutul său de refugiat și de dezrădăcinat se radiază printr-o raportare la tabloul „Sibiului iubit” (idem), marcat de o posibilă acomodare: „Ardelenii sau obișnuit cu noi și noi cu ei; au trecut aproape șase ani de când ne-am re-tras, re-fugit; eu unul nu mai am accent” (ibidem: 11).

Marc Augé, valorifică ideea prezenței locului prin acceptarea a două realități: personalizarea referinței și raportul construit dintre indivizi în spațiu. În cazul în care acceptăm personalizarea referentului de către eul narator, vom verifica ipoteza cercetării, analizând tabloul pe trei paliere, identificând, parcul *Astra*, Biblioteca și romanul propriu zis - ca imagine edenică a salvării din realul agresiv și evaziunea în libertate: „Privești drept în față: sau rămâi neclintit, cu privirea dusîntoarsă - asta libertate” (ibidem: 115).

Eul narator plasează în prim plan imaginea Bibliotecii, care abia descoperită, devine un spațiu individualizat: „Biblioteca noastră. *Astra*. Abia o descoperisem, îi prinsesem gustul” (ibidem: 19). Procesul de contopire cu tabloul non-locului este destul de dificil pentru personajul lui Goma. Acest lucru firesc poate fi ușor observat în imaginea traseului de regresie al naratorului, despre care am vorbit anterior: „Am văzut scara. Apoi nu am mai văzut-o: mi-o stinsese ușa închisă. Am deschis-o am intrat în hol. Nu îndrăznesc să urc [...] am intrat” (idem), care va ajunge să identifice ulterior sala de lectură cu locul edenic, iar ușa - cu poarta acestui Eden: „[...] se deschise ușa ca Poarta Raiului” (ibidem: 33). Starea de euforie a personajului se explică prin posibilitatea de a se „întoarce la cărțile noastre” (idem).

Un alt palier care face posibilă valorificarea locului este imaginea dimineții pe Corso. Naratorul plasează diegeza într-un prezent etern. În opinia lui Marc Augé, imaginea lărgirii timpului devine inversul ideii de non-loc și subliniază unicitatea spațiului populat de personaj:

S-ar putea ca singurul loc de pe lume unde timpul devine foarte relativ e pe Corso, dimineața [...] eu am înțeles ce-mi plăcea - anume că, dimineața pe Corso, timpul devine ca un burduf pe acordeon. Dar spre deosebire de acordeon - care nu se poate strânge - destinde în același timp, Corso-ul, da” (ibidem: 74).

Personalizarea referinței (vorbit despre imaginea Corso-ului) este și ea destul de relativă, întrucât: „Corso fără Astra nimica n-ar fi, dar și Astra e un fel de Corso” (idem). Astra devine o „re-contemplare” a casei copilului, unde acesta crește și se dezvoltă: „am citit eu într-un singur roman, la Astra” (ibidem: 18). Identificarea ulterioară a ciclului vital al personajului cu ceremonialul trecerii la fișier este prezentată de Goma ca o imagine a simulării nașterii, o inițiere: „Pentru mine Astra a devenit și altceva decât locul unde se citește (citesc eu) romane; sala de lectură nu e doar o sală în care se face lectură, iar romanul pe care tocmai îl citesc nu este doar acest roman, este hotărârea de a mă duce la Astra, nu la liceu [...]” (ibidem: 114), după care va urma momentul conștientizării personalității sale - ca parte indispensabilă a locului: „Astra nu doar Biblioteca, acea parte, secțiune unde se află [...] cărți gata scrise, ci și o altă parte, secțiune, sector, unde se coceau în principiu, cărți de scris de tipărit: Cenaclul” (ibidem: 131).

Romanul și lectura devin două elemente ale microcosmosului eului narator, ca spațiu psihologico - sentimental: „[...] roman: primii pași ai păcatului și gustul amar - parfumat al chiulului - diluat, șters, pe măsura ce mă apropiu de parc, de clădire, de ușa de intrare de sala de lectură, lăsând loc altui simțământ (sau e același, dar re-re-citit); romanul cel mare, numai al meu, care numai pe mine mă așteaptă să-l continui, să-l facem, ducem până la capăt, mă așteaptă urmărindu-mă: o să mai vin și azi la Astra?” (ibidem: 114). Personajul reprezintă imaginea lumii ca spectacol, nu atât prin prisma locului ocupat în sala de lectură, ci prin conceperea romanului, numai al lui, anunțând din start că el va face altceva decât toate alte personaje care vin la Astra, punând în prim plan principiul alterității. Imaginea bibliotecii Astra, „sala de lectură: ea însăși roman, așa simt eu, nu doar prin locul ocupat de mine” (idem) devine oglindă perfectă a destinului eului: „nu mă ocup doar de făcut personaje de-ale mele, acelea făcând faceri făcute de mine personal” (idem), o stare de beatitudine: „mă gândesc și mă scald, mă tăvălesc în binele meu de-Astra”, unde personajul, evadând din realitatea total străină a prezentului său tânjește după visele dulci cu doamnele din sală: „pe care le iubesc cu iubire din Astra” (ibidem: 117), evocând în fine că locuirea Astei este o stare de fericire.

Ideea pierderii locului matricial, al celui paradisiac, cum îl identifică însăși eul narator, se anunță cititorului încă din primele rânduri ale romanului: „Inventar! Cum așa Inventar” (ibidem: 3), urmărind să redea nu numai semantica noțiunii de inventar: arderea cărților de la Biblioteca Astra, ci și pragmatica acesteia, revendicând sentimentul cunoscut de refugiat, exterminat: „Dacă se închide Astra, eu sunt ter-mi-nat!” (ibidem: 69), care în cazul eului gomian, echivalează cu moartea.

Inventarul, pierderea cărților, și odată cu acestea, pierderea locului mult râvnit, unde a ajuns târziu, „pe drum lung, ocolit, întretăiat, deviat de întâmplări nenorocite, - dar la spate cu trecutul”, precum și dorința irealizabilă: „vreau să nu se întrerupă, să nu se oprească. Fiindcă m-am atins de Astra” (ibidem: 119) va invoca suprimarea stării de fericire a personajului: „Aș putea spune că închisul lor este închiderea vieții mele; moartea: fiindcă apucasem să aflu că poate fi și altfel de cum fusesem obișnuit” (idem). Sala de lectură devine un sistem în sistemul de afară, care îi este străin și dușmănos, un sistem al rezistenței și al posibilei eliberări. Biblioteca-roman, biblioteca-istorie, biblioteca hățiș benefic, inițiativ, toate

sunt descrise cu exuberanță, cu încredere, cu seninătate – atât de rare la Paul Goma. Cititorul este un înțelept care construiește întru eternitate.

Romanul *Sabina* însă, conceput ca o continuare a romanului *Astra*, reflectă ștergerea diferenței dintre reprezentările autorului, naratorului și personajului. Această entitate sumată (3 în 1), recreând o invariantă a realității - „așa cum este ea în identitate mea” (Goma 1992: 124) – definește în consecință *arta narativă*, *arta scrierii*.

Personajul este conștient de existența locului său matricial, al unui „la noi” aproape mitic. „La noi, spune naratorul, și în Basarabia, și la țară și la internat așa ceva nu se face nici prin glumă” (Goma, 1991 : 17). Revenirea la acest loc se face grație procedului de rememorare.

În acest sens, se poate identifica o relație invers proporțională între *loc* și *non-loc*. Cu cât naratorul invocă sau evocă mai frecvent, cu mai multă insistență și cu detalii abundente locul pierdut, cu atât vitregia non-locului este mai relevantă în subiacenta textului, și în subconștientul personajului. Astfel, pierderea locului instituie, oricât ar părea de paradoxal, legitimitatea non-locului. Non-locul are funcția antropologică și filosofică de negare a locului. „La noi la țară - care noi? și care țară? Și mai ales a cui țară” (idem), se întreabă retoric personajul, revelând în același timp sentimentul rătăcirii, dezrădăcinării, drept rezultat al rupturii dintre identitate (loc) și lumea în relativitatea ei (non-loc): „De la țară eram, își amintește naratorul, [...] în plus refugiat, intern de la internat” (ibidem: 44). Naratorul scurtează timpul în ideea redescoperirii alterității sale: „noi combinăm scurtul cu lungul, iar rezultatul e riguros același [...] de aceea noi Basarabenii nu mai creștem în înălțime, ci în adâncime” (ibidem: 62). Modificarea receptării timpului la Goma se realizează prin însăși formula narativă, unde prozatorul glisează între timpul mitic și cel istoric, punând sub semnul alterității nu numai eul, spațiul, dar și timpul: „însă eu am o vârstă, alta, altele, oricum; a doua fiind aceea de basarabean refugiat: noi străinii, în propria țară ne ofilim, ne trecem iute-iute, coborâm înainte de a fi urcat, ne ofilim înainte de a fi dat poame, cel puțin așa cred eu se petrec lucrurile la noi” (Goma, 1991: 61). Timpul se comprimă puternic. Străinul sau nou-venitul trebuie să descopere noul loc la cronometru. Reprofilarea timpului nu se limitează la Goma numai la comprimare sau dilatare, ci se caracterizează printr-o personalizare puternică, ca imagine a non-timpului, or, spune el „nu toți oamenii au exact același timp, nici același timp exact” (ibidem: 30).

Căutarea utopică a locului matricial se face echivalentă cu parcurgerea traseului narativ, în care dragostea adolescentină se transfigurează în cea maternă (pentru un copil), ulterior în dragoste pentru femeie, ca să ajungă la dragostea pentru creație, pentru scriere, ca imagine a locului securizat. Omul gomian se mișcă pe o dreaptă ce descrie o funcție sinusoidală, în vederea căutării, găsirii/negăsirii (pierderii) locului matricial. Apariția Sabinei în destinul eului narator provoacă mutilarea realității, și necesitatea descoperii unui nou loc: „mi-o puneam cu totul mie pe obraz, mască străină de pus pe toate fețele, ale ei ale noastre pe față și pe dos” (ibidem: 13). Această ivire este motivată de ideea refacerii locului: „intrasem fără voie în tot ce presupuneam eu că am mai intim, în acel ceva care nu se face nu doar la noi, la țară” (ibidem: 23). Întâlnirea celor doi relansează recuperarea locului: „Vorbesc despre librăria cea mai mare, mai frumoasă, mai bine mirositoare din tot orașul, cea care a început să se otrăvească cu efluviile ei otrăvitoare de când a fost botezată „Cartea Rusă” și a fost împlută de cărți de-ale lor rusești, și ce noroc cu masca salvatoare a inversei Sabina” (ibidem: 13).

Speranța de a se vedea, nu atât în afară lumii, ci în a o recrea, în pofida propriei sale existențe reale, se spulberă odată cu pierderea imaginii locului utopic: „ce bine că nu era așa în realitate; că așa era numai în nerealitate; în relativitate. Că era cum era și era numai în vis: nimic nu-i adevărat în viața asta, totu-i roman - am vrut să spun: vis povestit” (ibidem: 245). Acesta este tabloul Grădinii Edenului, care pentru eul lui Goma devenise fondul lui „propriu” recuperabil: „Cine are carte, are parte și are casă, chiar dacă n-are”, spune el. (ibidem: 261). Omul lui Goma, fiind obsedat de imaginea „paradisului pierdut”, nu are nevoie de consolare, ci de înțelegere: „Vroiau să afle din gura mea și fără de urechi străine, uitate prin jur, de ce restituisem cărțile? Dintr-un motiv extrem de simplu: nu mai eram bolnav - unu, doi, nu mai puteam păstra cărți atât de prețioase la mine” (ibidem: 281). În acest context, putem sublinia faptul că în narațiunea lui Goma, dragostea adolescentină va deveni un blestem, iar plecarea la răsăritul Edenului - o destrămare a imaginii locului „degajat de cărți”, valorificat în și prin roman: „De parcă aș fi fost Adam, și din pricina răpîiței de Sabina-Profitina (cea care a mușcat poama din Pomul-de mătase-al Consignației sibiene) [...] Doamne –Doamne m-a blestemat: „Să nu ai cărți în veac!” „Și, uite: n-am” (ibidem: 283). Dragostea față de creație și necesitatea de a scrie devin unicul remediu pentru existență: „[...] eu sunt cartea, trăiesc prin cărțile mele” (ibidem: 280).

Revendicarea imaginii locului devine posibilă prin accesul la „Eternul feminin” ca imagine a creației sui-generis:

Să te transpui. Să fii, pe rând, simultan, altul decât tine: om obișnuit și făcător de oameni; să fii doi; cinci, unsprezece alții, dar să te poți întoarce la tine și, de fiecare dată, să te gândești schimbat. Cu ceva din cel în care ai fost; dedat după acela; Asta va fi însemnând să fii scriitor-romancier... (ibidem: 303).

Această experiență repetă arhetipal tabloul mental-sentimental al locului conceperii ființei: „Aș fi primit partea mea de facere, nu doar din datorie, ci din plăcere [...] în burta unei femei. În pânțe, se spune într-un asemenea caz. Sau în vîntre. Sau mai poetic trup. Sau cum zice Biblia, ocolit: La femeie sînul [...]” (idem).

Paul Goma trăiește un dublu exil. Cel de-al doilea este exilul literar, iar unica patrie adoptivă devine „cea de hîrtie”, specifică Nicoleta Sălcudeanu, fapt de care autorul este absolut conștient: „eu nu am venit nepregătit [în exil – n.n.: V.N.]: am, în spate, trei exiluri. Primul rămînea pe loc, în Basarabia, în 1940 - dar înstrăinarea acasă; al doilea refugiul din '44 - chiar dacă nu ne părăseam țara, nu tot printre străini eram?; iar al treilea ar fi cel din '70: excluderea din literatură; și din... prietenii literare, pe acesta din urmă pe adevăratul exil din '77 nu-l mai pun la socoteală. Nu-i adevărat, plecând mi-am luat cu mine patria: limba” (Goma 2009: 371).

Concluzii:

Perioada postbelică este furnizoare de destine ale literaturii românești, care a vehiculat cele mai controversate fenomene. Literatura exilului românesc din secolul al XX-lea i-a asigurat un loc special lui Paul Goma. Cercetînd conceptul de *non-loc*, și interpretîndu-l din punct de vedere antropologic, am identificat faptul că acesta, plecînd de la noțiunea de spațiu,

(rezumându-l pe cel de călătorie), cum îl specifică Marc Augé (în cazul nostru pe cel din exil), în viziunea lui Goma, devine o reprezentare a raportului fictiv dintre imaginea iluzorie a locului matricial și locul geografic propriu-zis. S-a insistat asupra identificării mijloacelor de reprezentare ale locului și non-locului în scriitura autobiografică a lui Paul Goma, pentru a explica relația omului „care fuge” cu „dezrădăcinarea”, „rătăcirea”, și a decela problema „ospitalității locuirii”, care provine din experiența individuală și subiectivă a eului narator. În acest sens, se atestă imaginea omului *fugar*, definit de Petru Dumitriu, ca singurul cuvânt „care condensează parcă totul, presiunea anihilatoare a sistemului, ca și disperatele evadări individuale” (Dumitriu: apud Cristea-Enache 2002: 5), generat și în același timp generator de anamneză, care apare ca un dublu exilat, față de sine și față de lume - ca exponent al acesteia. Personajul lui Goma, în tot procesul „re-fugii” depune mărturii asupra mutării sale concepute ca refren (re-fren ca re-fugă, vorbind în termenii lui Goma). Traseul său invers de la „stația terminus” la destinație, pornind de la „o falsă Arcadie către un iluzoriu Eldorado” (Sălcudeanu 2003: 128), este marcată de decepție, găsindu-și finalitatea paradisiacă ca rezultat al înnodării (re-înnodării) cordonului ombilical: „Nu cedez Mana mea, nici Județul Orhei, nici Basarabia, nici Regina” (Goma 1991: 49).

Eul gomian, fiind eliberat de unele coordonate constrictive, își găsește totuși un adăpost în alteritate, cel puțin atât timp cât o locuiește, perspectivă identificată la reprezentarea comunei Buia în *Arta refugii*. Conștientizarea ospitalității non-locului și contemplarea locului matricial se realizează cu totul din altă perspectivă. Procedeele pe care le utilizează Goma, pentru a reprezenta imaginea conservată a casei copilului sunt: antiteza - sugerată pe paliere: port, bucătărie, religie, limbă, tradiții, construirea caselor, etc., explorarea spațiilor compensative: a gării, trenului, Cancelariei, școlii, precum și prin intermediul rememorării imaginilor sentimentale ale locului matricial, având ca referent real, casa din Mana. Modalitatea de creare a unui „alt” loc devine posibilă doar grație rememorării și reconstruirii (ca arhitect) a locului original, ca întoarcere într-un sine creat. Rodul imaginației, a unei defulări prin intermediul visului, devine revenirea la „Calidorul” casei din Mana. Recunoașterea psihologică a „înălăuntrului” este imposibilă, întrucât aceasta nu se manifestă drept o consecință a îndepărtării geografice, ci a celei mentale, întruchipând arhetipul exilatului ca imagine a figurii literare a lui Paul Goma. În acest sens, atât timp cât scriitorul va căuta un „adăpost”, o posibilitate sigură de a se stabili în lume, nu în afara ei, descoperind diferențele dintre „realitate și ne-realitate”, sau mai bine zis relativitate, scrisul și scrierea vor proiecta în lume imaginea locului, una singulară și inedită, o reprezentare individuală, subiectivă a realității.

Bibliografie:

- Augé 1992: Marc Augé, *Non-lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité*, Paris, Seuil.
- Augé 1995: Marc Augé, *Non-places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, traducere în limba engleză de John Howe, London - New York, VERSO.
- Bălănescu 2010: Flori Bălănescu, *Paul Goma – românul rătăcitor în patria limbii române*, „Metaliteratură”, An X, nr. 5-6 (25), 2010, p.18.

- Codrescu 1995: Andrei Codrescu, *Disparația lui „Afară”. Un manifest al evadării*, traducere din limba engleză de Ruxandra Vasilescu, prefață de Ioan Petru Culianu, București, Univers.
- Dumitriu 2002: Petru Dumitriu apud Daniel Cristea-Enache, *Vârstele exilului*, „Adevărul literar și artistic: săptămânal de cultură și atitudine”, V. 2002, 22 ian., p.5.
- Goma 1990a: Paul Goma, *Din Calidor*, București, Albatros.
- Goma 1990b: Paul Goma, *Patimile după Pitești*, București, Cartea Românească.
- Goma 1991a: Paul Goma, *Arta refugii*, prefață de Marta Petreu, Cluj, Dacia.
- Goma 1991b: Paul Goma, *Sabina*, 1991, Cluj, Ardealul.
- Goma 1992: Paul Goma, *Astra*, Cluj, Dacia.
- Goma 2009: Paul Goma, *Scrisuri. I. 1971-1989, Bio-bibliografie, dialoguri, interviuri, scrisori, articole*, ediție îngrijită de Flori Bălănescu, București, Editura Curtea Veche.
- Laszlo 2003: Alexandru Laszlo, *Paul Goma- 25 ani de exil?* în „Timpul”: rev. de cultură, V. 2003, nr.2 (50), p. 22-23.
- Pamfilie 2003: Ligia Pamfilie, *Introducere în proza lui Goma sau dezvăluirea prin demascare*, în „Vatra: revistă lunară de cultură”, V, nr. 6–7, p. 109–111.
- Pamfilie 2005: Ligia Pamfilie, *Proza lui Paul Goma, între Depoziție și Fantasmare*, în „Viața românească”, Piața Presei Libere, București, 2005, nr.1-2, p.47.
- Sălcudeanu 2003: Nicoleta Sălcudeanu, *Exilul literar românesc (1944-1989). De la exilul omului la depeizarea operei*, în „Viața Românească”, anul XCVIII, noiembrie-decembrie, V. 2003, nr. 11-12, p.127-132.
- Sitar-Tăut 2010: Daniela Sitar-Tăut, *Odiseea ardelenescă a "fugartistului"*, în „Nord Literar”, nr. 9-10(88-89), sept-oct. 2010.